

ВІДГУК

офіційного опонента члена-кореспондента НАН України
доктора педагогічних наук, професора Доброскок Ірини Іванівни
на дисертацію Жданової-Неділько Олени Григорівни
«Дидактичні основи навчальної взаємодії викладача і студента в
процесі вивчення педагогічних дисциплін», подану на здобуття
наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.09 – теорія навчання

Дисертаційне дослідження присвячено актуальній проблемі, оскільки широкомасштабні процеси реформування вищої освіти, що відбуваються сьогодні в Україні, націлюють на пошук дієвих засобів удосконалення навчального процесу, і зокрема – у галузі професійної підготовки педагога як основного суб'єкта подальшого розвитку вітчизняної освіти і досягнення нею європейського рівня. Провідні положення освітнього законодавства України наголошують на необхідності забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними здібностями та запитамі, що може бути досягнуто лише за умови забезпечення вітчизняної системи освіти на всіх її рівнях висококваліфікованими фахівцями, оснащеними передовими здобутками педагогічної науки.

Тому не втрачає своєї актуальності і набуває нової значимості в умовах трансформації освітнього процесу вивчення педагогічних дисциплін як педагогічно адаптованої системи понять про явища, закономірності, закони, теорії, методи у галузі педагогічної діяльності, і обрана дослідницею тема, що висвітлює дидактичні аспекти цього процесу, бачиться цілком доречною в контексті сучасного пошуку шляхів підвищення якості педагогічної освіти. Гуманістичний характер дослідницької позиції О.Г. Жданової-Неділько суголосний гуманістичним тенденціям, що заявляють про себе на всіх рівнях освітнього процесу, але ще не віднайшли в ньому досить твердих позицій. Це пов'язано, як слушно зауважує дослідниця, зокрема, й зі складністю здійсненого в системі освіти переходу від авторитарної, предметоцентричної педагогіки до педагогіки демократичного суспільства.

На користь актуальності досліджуваної проблеми свідчить і той факт, що дисертація виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогічної майстерності та менеджменту Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка в межах теми «Сучасний досвід та інновації у формуванні педагогічної майстерності майбутнього вчителя, менеджера

навчального закладу та фахівця з управління проектами».

Важливим є впровадження результатів дослідження в навчально-виховний процес Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, Луцького державного технічного університету, Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, Полтавської державної аграрної академії, Ізмайльського державного гуманітарного університету, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Одеського національного університету імені І.Мечникова. Різноманітність цих закладів підкреслює широкий запит на науковий пошук у галузі викладання педагогічних дисциплін, і насамперед – у зв'язку з необхідністю забезпечення якості їхнього вивчення студентами магістратури, які не мають базової педагогічної освіти.

Дисертантка поставила за мету обґрунтування дидактичних основ навчальної взаємодії викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін та розробку й експериментальну перевірку ефективності дидактичної системи оптимізації навчальної взаємодії викладача і студента в зазначеному процесі, створеної у відповідності з цими основами..

Об'єктом дослідження автор обрала навчальну взаємодію викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін у сучасній вищій школі.

Зазначимо, що понятійний апарат логічно підпорядкований темі дослідження і не викликає сумніву. Автором достатньо повно обґрунтовано концепцію дослідження, що охоплює методологічний, теоретичний і технологічний центри, схарактеризовано наукову новизну дослідження, його

Для розв'язання завдань дослідження, досягнення мети, перевірки основної і часткових гіпотез використано достатньо об'ємний комплекс теоретичних та емпіричних методів.

Щодо структури дисертації, то вона складається з чотирьох розділів, зміст яких викладено на 372 сторінках основного тексту та ілюстровано схемами, таблицями, діаграмами, рисунками. Додатки, викладені на 50 сторінках, змістовно доповнюють основний текст дисертації.

У Вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано об'єкт, предмет, мету, концепцію, завдання і методи дослідження, викладено наукову новизну одержаних результатів, їх практичну значущість, подано відомості про апробацію і впровадження результатів наукового пошуку, структуру дисертаційної роботи.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, здійснений у

першому розділі роботи, показав важливість взаємодії як у загальнофілософському, так і в антропологічному контексті її вивчення, дав змогу дисертантці зробити висновок, що методологічні засади дослідження взаємодії пов'язані з урахуванням її рівневої природи, розвитку від найнижчої точки, що визначається як взаємодія її суб'єктів на засадах активного чи пасивного несприйняття одне одного.

Зроблено висновок про те, що вибір педагогом управлінських стратегій і тактик у педагогічній взаємодії повинен бути зорієнтований насамперед на підтримку суб'єктності того, хто навчається, тобто, з одного боку, визнавати його в такому статусі, з іншого – допомагати зберегти досягнення в його особистісному становленні, розумно коригуючи проблеми, що, ймовірно, виникають у взаємодії і забезпечуючи його особистісний розвиток з урахуванням особистісних особливостей і запигів.

Аналіз підрозділу 1.2 дає змогу простежити професійні позиції дисертантки як викладача педагогічних дисциплін з багаторічним стажем. Нам імпонує запропоноване нею визначення педагогічних дисциплін: це цикл навчальних дисциплін вищої школи, що забезпечують освоення теоретичних і практичних основ педагогічної діяльності, сприяють саморозвитку студента як її суб'єкта і як повноцінної особистості, медіатора суспільних відносин на засадах загальнокультурних і педагогічних цінностей. Акцентування такої суспільної ролі педагога, до повноцінного виконання якої повинен готуватися студент у процесі вивчення педагогічних дисциплін, на наш погляд, є досить актуальним з огляду на ті кризові явища, які простежуються в нашому суспільстві і які потребують якнайскорішого вирішення.

Дослідниця виокремлює низку проблем сучасної вищої школи, що накладають відбиток на здійснення педагогічної підготовки студентів засобами вивчення педагогічних дисциплін. Це, зокрема, зміни й реформи в освітній і, безпосередньо, в педагогічній галузі, що, як і кожна інновація, привносять до педагогічного процесу певну нестабільність; зниження авторитетності наукових педагогічних знань у суспільстві; зниження суспільного престижу педагогічної професії та рівня професійної зорієнтованості майбутніх педагогів; повільність і непослідовність упровадження в процес вивчення педагогічних дисциплін інноваційних технологій, здатних забезпечити вищу ефективність навчальної взаємодії; проблеми здійснення підготовки педагога, здатного забезпечити високий рівень взаємодії у навчальному процесі тощо. Водночас О.Г. Жданова-Неділько розглядає ці проблеми з конструктивних позицій, наголошуючи, що всі вони можуть і повинні вирішуватися і що пошук вітчизняних

науковців цьому сприяє вже сьогодні. В цьому контексті забезпечення успішної навчальної взаємодії викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін постає вагомим завданням, що потребує для свого вирішення осмислення досліджуваного явища як у більш широкому, психолого-педагогічному, так і безпосередньо в дидактичному аспекті. Як визначальне дидактичне підґрунтя взаємодії викладача і студента в навчальному процесі названо його суб'єкт-суб'єктний характер, що знаходить відображення у змісті, формах і методах його здійснення.

У *другому розділі* дослідниця аналізує значущі, на її погляд, характеристики викладача і студента як суб'єктів навчальної взаємодії і наголошує, що всі ці характеристики є потенційно змінними, такими, що можуть удосконалюватися в навчальному процесі. Визначаються педагогічні умови успішної навчальної взаємодії викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін, а саме створення сприятливого дидактичного середовища педагогічної дисципліни, формування готовності студента до навчальної взаємодії в процесі вивчення педагогічних дисциплін, особистісно зорієнтований дидактичний супровід навчальної взаємодії викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін. Реалізацію визначених умов дослідниця пов'язує з розробкою і впровадженням дидактичної системи оптимізації навчальної взаємодії викладача і студента у процесі вивчення педагогічних дисциплін, детальний опис якої подано у *третьому розділі* роботи. Автором розкриваються загальні положення щодо розробки зазначеної системи як універсальної для педагогічних дисциплін у змісті підготовки вчителя і викладача; обґрунтовуються та характеризуються її компоненти (ціннісно-змістовий, процесуально-технологічний, рефлексивно-проективний), розкривається сутність авторської технології викладання педагогічних дисциплін, що є способом реалізації зазначеної системи в навчальному процесі. Наведено критерії, показники та рівневі характеристики успішності навчальної взаємодії викладача і студента, що опосередковують ефективність розробленої системи. Такими критеріями визначено: змістовий, інтерактивно-процесуальний, особистісно-розвивальний та стосунковий.

У *четвертому розділі* подано розгорнутий опис експериментальної роботи, до якої було залучено 868 студентів бакалаврату і магістратури, проводилася вона з 2008 по 2015 рік і включала підготовчий етап, констатувальний зріз, формувальний експеримент та заключний контрольний зріз. Автор наводить числові дані, отримані в ході експерименту, дає їм якісну характеристику, пояснює специфіку

отриманих результатів. Так, відзначається, що в усіх експериментальних групах спостерігалася досить значна динаміка середнього показника ефективності навчальної взаємодії (приріст кількості тих, хто досяг високого рівня, становив у групі Е1 24,3%, у групі Е2 17,22%, у групі Е3 сягнув високої цифри 31,5%), проте якщо у групі бакалаврів і магістрантів педагогічного вишу на середній показник істотно вплинув приріст за змістовим та особистісно-розвивальним критеріями, то в магістрантів технічного вишу вищі результати стосувалися насамперед інтерактивно-процесуального та стосункового критеріїв, що відображає не реалізовану раніше потребу значної кількості студентів групи Е-3 у суб'єкт-суб'єктних стосунках в процесі навчальної взаємодії і слушно резюмується дослідницею як підстава для актуалізації цієї проблеми у контексті вищої технічної освіти.

Високої оцінки заслуговує ступінь обґрунтованості наукових положень, методів дослідження та отриманих результатів. Дисертанткою проаналізовано потужний масив філософських, психологічних, педагогічних наукових джерел (602 найменування, з них 19 – іноземними мовами). Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічним і теоретичним обґрунтуванням базових положень; застосуванням методів, адекватних меті, завданням і гіпотезі дослідження; репрезентативністю вибірки досліджуваних, тривалістю експериментальної роботи; збалансованістю кількісного та якісного аналізу емпіричних даних; ефективними результатами експериментальної перевірки розробленої моделі.

Висновки дисертації відображають основний її зміст. Вони чітко сформульовані, співвіднесені із завданнями, послідовні та змістовні.

Викликає схвалення широка апробація результатів дослідження на міжнародних, всеукраїнських, міжвузівських науково-практичних конференціях.

Позитивної оцінки заслуговують публікації автора, а це 60 праць, серед яких: 1 одноосібна монографія, 9 навчальних посібників (у співавторстві), 22 наукових статті у фахових виданнях України та у зарубіжних періодичних виданнях. Наявні численні практико-орієнтовані публікації, що складають своєрідний вагомий додаток до основного тексту дисертації.

Оцінюючи загалом позитивно дисертаційне дослідження Жданової-Педілько Олени Григорівни, вважаємо за необхідне висловити ряд міркувань, які виникли у процесі рецензування роботи та вимагають окремих пояснень:

1. На нашу думку, дисертація б значно виграла за умови більш систематизованого висвітлення доробку зарубіжних учених у досліджуваній галузі, тоді як автор наводить відповідні дані переважно в якості ілюстрацій до тих чи інших положень дисертації.

2. Незважаючи на те, що дисертантка активно оперує поняттям «траєкторія особистісно-професійного розвитку» майбутнього педагога, вона не деталізує його зміст, покладаючись лише на загальні міркування щодо цього феномена. Вважаємо, в тексті дисертації повинне бути вміщене більш чітке визначення, яке дало б змогу з'ясувати, який саме зміст вкладає автор у це поняття.

3. У підрозділі 1.3 дисертантка пояснює зміст одного з виокремлених нею принципів педагогічної взаємодії (цитуюсьмо): *— принцип гарантованого успіху, що націлює на формування в суб'єктів взаємодії впевненості в досягненні поставлених навчальних цілей* – і далі: *... викладач може й повинен будувати навчальну взаємодію з кожним студентом таким чином, аби поруч з об'єктивним оцінюванням його навчальних досягнень завжди мало місце відзначення позитивних змін, яких він у цьому процесі досяг. Гарантованість успіху слід розуміти як здатність викладача побачити ці зрушення і дати їм грамотну оцінку в загальному поступі професіоналізації студента.* На наш погляд, тут має місце підміна понять, звуження розкритої в наступному розділі роботи ідеї підтримки і супроводу студента в навчальному процесі описом лише одного з багатьох прийомів формування його впевненості у власних навчальних можливостях.

4. У третьому розділі роботи (підрозділ 3.1) не досить чітко, на наш погляд, диференційовані ті групи цінностей, які автор пропонує акцентувати в змісті навчальної дисципліни. Слід було також, як нам здається, проілюструвати запропонований перелік на прикладі ціннісної інтерпретації змісту однієї з дисциплін, засобами якої проводилась експериментальна робота.

5. Дисертантці не вдалось уникнути нечіткості, надмірної описовості при представленні розробленої нею технології (підрозділ 3.4), чим порушується цілісність її сприйняття.

6. Виходячи із змісту поставлених у дисертації проблем, до напрямів подальшого дослідження варто було б включити розробку науково-методичного забезпечення підготовки викладачів, що не мають педагогічної освіти, до здійснення навчальної взаємодії зі студентами на суб'єкт-суб'єктних засадах.

7. Робота, як і автореферат, не позбавлена певних стилістичних

погрішностей.

Проте зазначені зауваження не знижують високої теоретичної і практичної цінності проведеного дисертаційного дослідження, яке є концептуальним, цілісним, завершеним.

З огляду на вище викладене, констатуємо, що є підстави класифікувати дисертацію Олени Григорівни Жданової-Неділько як завершене, самостійне дослідження, що має теоретичну й практичну значущість.

Результати проведеного дослідження дають підставу вважати, що вихідна методологія правильна, концепція дослідження плідна, визначені завдання реалізовано, мета досягнута, сукупність отриманих наукових положень має важливе значення для педагогіки.

Загальний висновок. Аналіз дисертаційної роботи «**Дидактичні основи навчальної взаємодії викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін**», автореферату та праць здобувача, опублікованих за темою свідчить, що дисертація є завершеним, цілісним, самостійним дослідженням, яке за актуальністю, змістом, обсягом, науковою новизною, обґрунтованістю наукових положень, достовірністю, практичним значенням, якістю оформлення та повнотою викладу відповідає пп. п.п. 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор, Жданова-Неділько Олена Григорівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.09 - теорія навчання.

Офіційний опонент –
 доктор педагогічних наук, професор,
 член-кореспондент НАН України,
 завідувач кафедри професійної освіти
 ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
 державний педагогічний університет
 імені Григорія Сковороди»
 МОН України

Handwritten signature of I.I. Dobroskok

ПІДПИС І.І.Доброскок
 Засвідчую
 Нач. В.С. *Handwritten signature of V.S. Ananenko*